

*І.Ю. Гайдай, к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій
АДІ ДВНЗ „ДонНТУ”, Горлівка,
Н.С. Попович, магістр кафедри менеджменту організацій
АДІ ДВНЗ „ДонНТУ”, Горлівка*

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ ЗАСОБАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наведено підходи до визначення елементів політики управління оборотними засобами промислових підприємств, сформульовані основні напрямки й способи реалізації політики управління оборотними засобами.

Постановка проблеми. Проблема досягнення та підтримання фінансової стійкості підприємств завжди вважалася актуальною і не втратила її до цього часу, що пояснюється динамічним характером ринкових відносин, фінансово-господарської діяльності, і як наслідок – динамічним характером фінансового стану суб'єктів господарювання. Одним з шляхів вирішення цієї проблеми є розробка заходів стосовно удосконалення політики управління активами, в тому числі і оборотними засобами. Фінансовий стан підприємств знаходиться у прямій залежності від стану оборотних засобів, їх структури, методів управління, особливостей фінансування. Підприємства зацікавлені в раціональній організації та ефективному використанні оборотних засобів для отримання найбільшого економічного ефекту. Тому розробка основних напрямків і способів реалізації політики управління оборотними засобами на промислових підприємствах носить актуальний характер.

Аналіз стану проблеми. Проблема ефективного використання оборотних засобів завжди знаходилася в центрі уваги провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Більшість авторів в області управління активами підвищену увагу приділяють різним аспектам управління оборотними засобами. В працях таких вчених, як Бланк І.А., Ковальов В.В., Колчіна Н.В., Шишкоєдова Н.Н., Андрєєва С.Ю., Бочаров В.В., Грязнова А.Г., Шим Д.К., Стоянова Є.С., Басовський Л.Є., Шеремет А.Д. та інших розглядається широкий спектр питань в галузі управління оборотними засобами, а саме теоретичні основи політики управління оборотними засобами, оцінка ефективності використання оборотних засобів, проблеми фінансування оборотних засобів. З метою підвищення ефективності використання оборотних засобів промислових підприємств необхідно конкретизувати основні елементи політики управління оборотними засобами шляхом теоретичного обґрунтування напрямків та способів реалізації політики управління оборотними засобами, запропонувати методичний підхід до оцінки оборотних засобів

підприємства для вчасного виявлення змін показників використання оборотних засобів, їх тенденцій та динаміки.

Постановка завдання. Метою даної роботи є розробка науково-практичних пропозицій та методичних підходів щодо удосконалення політики управління оборотними засобами на промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Управління оборотними засобами – одна з основних операцій менеджменту на підприємстві. Кожен елемент оборотних засобів, а саме – запаси, грошові кошти, дебіторська заборгованість, має свої особливості, що обумовлюють складність та специфічність управління оборотними засобами. До них, зокрема, належать наступні:

обґрунтування запасів повинне проводитись на основі розрахунку оптимальної партії поставки й середньодобового залишку з урахуванням ефективної системи контролю за їхнім рухом;

управління грошовими коштами передбачає не тільки контроль рівня абсолютної ліквідності, але й оптимізацію середнього залишку всіх коштів на основі розрахунків операційного, страхового, компенсаційного й інвестиційного резервів;

управління дебіторською заборгованістю має на увазі не тільки аналіз динаміки її стану, питомої ваги, складу й структури за попередній період, але й формування кредитної політики стосовно покупців продукції, систему кредитних умов, а також систематичний контроль дебіторів.

Ефективне управління оборотними засобами на промислових підприємствах вимагає розробки та реалізації політики управління ними з урахуванням особливостей формування та використання окремих елементів оборотних засобів. Політика управління оборотними засобами в загальному вигляді представляє собою процес формування обсягу та оптимальної структури оборотних засобів, оптимізації джерел їхнього фінансування та підвищення ефективності використання оборотних засобів з метою забезпечення платоспроможності, ліквідності та рентабельності діяльності підприємства. Узагальнюючи погляди зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів на проблему управління оборотними засобами, а саме Колчіної Н.В. [4, с. 225], Шеремета А.Д., Іонової А.Ф. [6, с. 189], Чуєва І.Н., Чечевіциної Л.Н. [5, с. 315], Грязнової А.Г. [3, с. 578], Давидової Л.В., Ільмінської С.А. [1, с. 5], до основних напрямків політики управління оборотними засобами промислових підприємств варто віднести наступні:

1) визначення потреби підприємства в оборотних засобах, що забезпечують його платоспроможність;

2) формування достатнього обсягу й раціональної структури оборотних засобів;

3) оптимізація структури джерел фінансування оборотних засобів;

4) підвищення ефективності використання оборотних засобів.

Реалізація першого напрямку політики управління оборотними засобами – визначення потреби організації в оборотних засобах, що забезпечують його платоспроможність – ґрунтується переважно на процесі нормування, важливість якого відзначають такі економісти як Колчіна Н.В., Шеремет А.Д., Іонова А.Ф., Чуєв І.Н., Чечевіцина Л.Н. [4, с. 225-236; 6, с. 189-199; 5, с. 315-327], виділяючи три методи розрахунку нормативів оборотних засобів: аналітичний, метод прямого розрахунку, коефіцієнтний метод. Відзначимо, що нормування стосується тільки нормованих оборотних засобів (оборотних виробничих засобів і частково засобів обігу, а саме залишків нереалізованої готової продукції на складі). Але це не означає, що величина ненормованих оборотних засобів безконтрольна. Управління ненормованими елементами оборотних засобів, тобто іншими елементами засобів обігу, до яких належать товари відвантажені, кошти в розрахунках, здійснюється через систему кредитування й розрахунків. Помилки в розрахунках потреби в оборотних засобах приводять до фінансових втрат. Нестача оборотних засобів викликає перебої в забезпеченні матеріальними ресурсами, а їхній надлишок приводить до вповільнення оборотності, утворення наднормативних запасів матеріальних цінностей і пов'язаних із цим додаткових витрат підприємств.

У рамках реалізації другого напрямку політики управління оборотними засобами – формування достатнього обсягу й раціональної структури оборотних засобів – розглядається склад оборотних засобів, тобто частини й окремі елементи, з яких вони складаються, і структура, що відбиває співвідношення між складовими частинами оборотних засобів або їхніх окремих елементів. Склад і структуру оборотних засобів доцільно розглядати залежно від: функціональної ролі в процесі виробництва (оборотні виробничі засоби й засоби обігу); ліквідності, тобто швидкості перетворення в кошти; ступеня ризику вкладення капіталу. Шеремет А.Д., Іонова А.Ф. залежно від ступеня ризику вкладень капіталу оборотні засоби підрозділяють на наступні групи: оборотні засоби з мінімальним ризиком вкладень (кошти й короткострокові фінансові вкладення); оборотні засоби з малим ризиком вкладень (дебіторська заборгованість за винятком сумнівної, виробничі запаси за винятком залежаних, залишки готової продукції й товарів за винятком тих, що не користуються попитом); оборотні засоби із середнім ризиком вкладень (незавершене виробництво за винятком наднормативного, витрати майбутніх періодів); оборотні засоби з високим ризиком вкладень (сумнівна дебіторська заборгованість, залежані виробничі запаси, наднормативне незавершене виробництво, готова продукція й товари, що не користуються попитом, інші елементи, що не ввійшли в попередні групи). Аналіз структури оборотних засобів залежно від їхньої ліквідності й ступеня фінансового ризику (ризиків вкладень капіталу) показує якісні характеристики активів організації, що

перебувають в обороті [6, с. 189-199]. Завдання такого аналізу – виявлення тих поточних активів, можливість реалізації яких представляється малоімовірною. При аналізі складу й структури оборотних засобів необхідно враховувати їхню залежність від факторів виробничого, організаційного й економічного характеру. До них, зокрема, належать: галузеві особливості виробництва й характер діяльності; складність виробничого циклу і його тривалість; вартість запасів, умови їхньої поставки і її ритмічність; порядок розрахунків і розрахунково-платіжна дисципліна; виконання взаємних договірних зобов'язань [4, с. 225-236].

Третій напрямок політики управління оборотними засобами – оптимізація структури джерел фінансування оборотних засобів – ґрунтується насамперед на визначенні розміру власних оборотних засобів. Як відомо, джерелами формування оборотних засобів є власні, позикові й залучені кошти. Саме за рахунок власних коштів формується стабільна частина оборотних засобів. Їхня наявність дозволяє підприємству створювати необхідні для виробництва та реалізації продукції запаси сировини, матеріалів, готової продукції; вкладати певну суму коштів у сферу розрахунків; своєчасно виконувати фінансові зобов'язання та підвищувати результативність своєї діяльності. Давидова Л.В., Ільмінська С.А. відзначають, що «прямий зв'язок між оборотними засобами й поточними пасивами відсутній, однак вважається, що у стабільно функціонуючого підприємства поточні активи повинні перевищувати поточні зобов'язання. Якщо власні оборотні засоби становлять не менш 10% оборотних активів, то вважається, що підприємство фінансово стійке» [1, с. 5-11]. При цьому необхідно враховувати структуру поточних активів за ступенем їхньої ліквідності, що робить істотний вплив на платоспроможність підприємства. В різних країнах використовуються різні співвідношення між власними і позиковими оборотними засобами. В США застосовують співвідношення 40/60, в Японії 30/70 [2, с. 221-222]. Вибір відповідних джерел фінансування оборотних засобів в остаточному підсумку визначає співвідношення між рівнем ефективності використання капіталу й рівнем ризику фінансової стійкості й платоспроможності підприємства.

Четвертий напрямок політики управління оборотними засобами – підвищення ефективності використання оборотних засобів – реалізується шляхом аналізу ефективності використання оборотних засобів та розробки напрямків вдосконалення використання оборотних засобів на основі визначених показників оборотності, ліквідності та рентабельності оборотних засобів підприємства. Як відзначає Колчіна Н.В.: «узагальнюючим показником ефективності використання оборотних засобів є показник їх рентабельності» [4, с. 235-236]. Показник рентабельності оборотних засобів характеризує величину прибутку, одержуваного на кожну гривню оборотних засобів, і відбиває фінансову

ефективність роботи підприємства, тому що саме оборотні засоби забезпечують оборот його ресурсів. Ефективне використання оборотних засобів забезпечується прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу. На стадії створення виробничих запасів – це раціональне їх використання, удосконалення нормування, поліпшення організації постачання, поліпшення організації складського господарства. На стадії незавершеного виробництва – впровадження прогресивної техніки та технології, удосконалення форм організації виробництва, удосконалення системи економічного стимулювання. На стадії обігу – це раціональна організація збуту готової продукції, застосування прогресивних форм розрахунків, дотримання договірної та платіжної дисципліни.

В табл. 1 конкретизовані основні елементи політики управління оборотними засобами промислових підприємств.

Таблиця 1 – Елементи політики управління оборотними засобами промислових підприємств

Напрямки політики управління оборотними засобами	Способи реалізації
1. Визначення потреби організації в оборотних засобах, що забезпечують її платоспроможність	Застосування системи нормування для нормованих оборотних засобів
	Застосування системи розрахунків і кредитування для ненормованих оборотних засобів
2. Формування достатнього обсягу й раціональної структури оборотних засобів	Застосування класифікації оборотних засобів залежно від функціональної ролі, ліквідності, ступеня ризику
	Забезпечення оптимального співвідношення між необхідним обсягом оборотних засобів та виробничими потребами
	Забезпечення прискорення оборотності оборотних засобів, скорочення тривалості виробничого циклу
3. Оптимізація структури джерел фінансування оборотних засобів	Дотримання оптимального співвідношення між власними, позиковими та залученими коштами
	Максимальне самофінансування потреби в оборотних засобах, дотримання своєчасності виконання фінансових зобов'язань
4. Підвищення ефективності використання оборотних засобів	Аналіз ефективності використання оборотних засобів на підприємстві
	Розробка заходів підвищення ефективності використання оборотних засобів, їх впровадження і контроль

Важливим етапом у реалізації політики управління оборотними засобами на підприємстві є застосування відповідного методичного

підходу до оцінки оборотних засобів. Показники оцінки оборотних засобів доцільно розглядати в розрізі окремих напрямків політики управління оборотними засобами, а саме: потреби в оборотних засобах, обсягу та раціональної структури оборотних засобів, структури джерел фінансування оборотних засобів, ефективності використання оборотних засобів (рис. 1).

Рисунок 1 – Показники оцінки оборотних засобів в розрізі окремих напрямків політики управління оборотними засобами

Розрахунок показників оцінки оборотних засобів слід доповнювати визначенням їх відповідності рекомендованим нормативним значенням з метою виявлення та ліквідації можливих відхилень. Інформаційну базу аналізу оборотних засобів промислових підприємств складають діючі вітчизняні методики аналізу фінансово-майнового стану підприємств, методичні рекомендації з виявлення ознак неплатоспроможності підприємств, методичні рекомендації Державної податкової адміністрації України тощо.

Висновки. Таким чином, управління оборотними засобами грає велику роль в забезпеченні платоспроможності й рентабельності господарської діяльності підприємства. Політика управління оборотними засобами являє собою сукупність процесів формування, фінансування та ефективного використання оборотних засобів. Вона включає наступні основні напрямки: визначення потреби в оборотних засобах, формування їх складу та структури, оптимізацію джерел фінансування оборотних засобів, впровадження заходів щодо підвищення ефективності використання оборотних засобів. Реалізація окремих напрямків політики управління оборотними засобами спирається на конкретні способи, зокрема – застосування системи нормування, класифікації оборотних засобів; дотримання оптимального співвідношення між джерелами фінансування оборотних засобів тощо. В розрізі конкретних напрямків політики управління оборотними засобами передбачається застосування системи показників оцінки оборотних засобів: потреби в оборотних засобах, обсягу та раціональної структури оборотних засобів, структури джерел фінансування оборотних засобів, ефективності використання оборотних засобів, визначення яких на підприємстві дозволить більш якісно контролювати надходження і витрати оборотних засобів, ефективність їх використання, виявляти тенденції й характер коливань величини запасів оборотних засобів в цілому та за окремими їхніми видами залежно від ділових і сезонних циклів, тенденцій зміни ринкової кон'юнктури.

Перспективи подальших досліджень. Напрямами подальших досліджень мають стати конкретні методики проведення оцінки оборотних засобів, які поряд із кількісними показниками мають включати якісні показники, а саме – якість і конкурентоздатність продукції, ефективність ціноутворення, стимулювання працівників тощо, оскільки це певною мірою може вплинути на ефективність реалізації політики управління оборотними засобами та відповідно зменшити ефективність запропонованих рекомендацій.

Література

1. Давыдова Л.В., Ильминская С.А. Политика управления оборотным капиталом как часть общей финансовой стратегии предприятия // Финансы и кредит. – 2006. – № 15. – С. 5–11.
2. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: Финансы и статистика. – 1998. – 352 с.
3. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Колл. авторов под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика. – 2002. – 1168 с.
4. Финансы предприятий / Под ред. проф. Н.В. Колчиной. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 2003. – 447 с.
5. Чуев И.Н., Чечевицына Л.Н. Экономика предприятия. – 3-е изд. перераб. и доп. – М.: Дашков и К. – 2006. – 416 с.
6. Шеремет А.Д., Ионова А.Ф. Финансы предприятий: менеджмент и анализ. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М. – 2006. – 479 с.